

A pesti zsidóság történetéhez

Körülbelül 250 évvel ezelőtt néhány bécsi zsidónak dolga akadt Pesten. Ebben az időben a városnak nem volt zsidó lakosa, nem is engedték meg, hogy legyen. Sőt, nemcsak állandó letelepedési engedélyt nem kaphattak, még ahhoz sem járultak hozzá a város vezetői, hogy átmenetileg, rövid időt, néhány napot a városban tölthessenek. Mit tehetett a hat bécsi zsidó, akiknek feltétlenül itt kellett tartózkodniuk, dolguk volt a királyi táblánál. Minthogy annak nem volt akadály, hogy napközben a városban tartózkodjanak, az egyetlen megoldás az volt, hogy nap-pal Pestén voltak, de minden éjszakára el kellett hagyniuk a várost. És, minthogy tél volt, esténként átmentek a befagyott Dunán a budai oldalra. Reggelként pedig ugyancsak a befagyott Dunán visszajöttek Pestre.

Ez hát valahogy megoldódott. Nehezebb helyzetbe került két pozsonyi zsidó, akik a tél végén érkeztek Pestre, amikor éppen zajlott a Duna. Híd nem volt, befagyott víz nem volt, csónakon nem lehetett átmenni a zajló Dunán. Kénytelenek voltak Pest egyik elővárosában éjszakázni, Pest város tanácsa meg is büntette őket.

A zsidóellenes rendelkezés nagyon szigorú volt tehát Pesten. Ugyanakkor az ország egyik legtekintélyesebb közössége nagyon is közel, Óbudán volt.

Az 1700-as években több ízben összeírták helységenként az ország zsidó lakosságát. 1727-ben Pest városa az összeírásakor azt jelentette, hogy zsidó lakosa nincs. 1735-ben, egy újabb összeírás idején az összeírási tablázatot a város üresen küldte vissza, ezzel dokumentálván, hogy zsidó lakosa még mindig nincsen. De még 1773-ban — alig több mint 200 éve — is zsidómentes volt a város.

Sokszor és sokféleképpen próbálkoztak azzal, hogy akárcsak ideiglenes lakhatási engedélyt szerezzenek. Mindig hiába. Pedig a vásárok Pest városában egyre jelentősebbek lettek és a sokféle megkötés következtében, főleg kereskedéssel foglalkozó zsidók számára fontos lett volna, hogy ezeken a vásárokon részt vehessenek. De, ez nemcsak amiatt volt nehéz, mert nem éjszakázhattak a városban, hanem azért is, mert az általában nagyon vallásos zsidók ragaszkodtak a kóser koszthoz, de nem volt hely, ahol ehettek volna. Nagy haladásnak kell tekintenünk, amikor a vásár idejére egy kóser vendéglő, vagy inkább kifőzés engedélyt kapott arra, hogy 16 napon át működhessek.

1783. május 27-e jelentős nap a pesti zsidóság történetében. Ez az a nap, amikor engedélyt kaptak arra, hogy állandó vendéglőt nyithassanak. Voltaképpen ettől az időtől kell számítanunk a pesti zsidók történetét. Mert az állandó vendéglő fenntartóinak és beosztottjainak már nem kellett éjszakánként elhagyni a várost. A vendéglőben sokan dolgoztak, és mindenkinek családja is volt. Így történt, hogy amikor négy évvel később ismét összeírták a zsidókat, Pest városa először jelentette, hogy zsidó lakosai vannak és pedig összesen 94.

192 évvel ezelőtt tehát 94 zsidó élt már Pesten. Főként Óbudáról telepedtek át és a „Terézia elővárosban” laktak, azaz a mai Terézvárosban.

Ezután a fejlődés meggyorsult. Megnyitották az első imaházat, temetőt létesítettek. A század végére már rabbijuk is volt. Nem volt ugyan még „rabbi” címe, de zsinagógát tartott fenn, prédikált és vigyázott a kóser szabályainak betartására.

1796-ban már nem imaházat, templomot rendeztek be, és 180 évvel ezelőtt már igazi rabbit választottak: Wahrmann Izráelt. Ettől az időponttól számíthatjuk a hitközség valóságos történetét. Előkészületeket tettek a Hitközség alapszabályainak elkészítésére, és megtették mindent, hogy a hitközségi életet kialakítsák. Mi

kell a hitközségi élethez? Elsősorban templom, ez már volt, rabbi, Wahrmann már működött, iskola, ez is volt már és ugyancsak az Orczy-házban, ugyanott, ahol a templom. A kóseriség biztosítása. A temetés előírásainak betartása is elsőrendű feladat. Létrehozták tehát a Chevrát, majd más intézményt is, például, hogy elláthassák a betegeket, ami ugyancsak elsőrendű feladat. Az 1800-as évek elején megnyitották a rituális fürdőt is.

Nem volt az élet közben sem és továbbra sem nehézségek nélküli. Gyakran merültek fel kisebb-nagyobb bajok, és volt egy olyan pillanat is, amikor úgy tűnt, a családfők, akiknek letelepedési engedélyük volt, a városban maradhatnak, de a család többi tagjának el kell mennie. Nem kis fáradságba került, míg elintézték, hogy nem kellett a családokat szétválasztani.

1834-ben a pesti zsidók közössége már 2000 lelket számlált.

Egyszer talán nem érdektelen a magyar zsidóság néhány statisztikai adatának szemrevételezése.

Az 1787-es népszámlálás 80 775 zsidót mutatott ki. Ennek körülbelül a fele élt Magyarország jelenlegi területén. 1787—1825 között, azaz 38 év alatt ez a szám 185 075-re emelkedett. A további növekedés — részben bevándorlás következtében is — jelentős volt, 1840-ben az akkori ország területén már 238 848 zsidó élt, a jelenlegi területen 92 026. Ebben az időben a legnépesebb zsidó község még mindig Óbuda (3530 zsidó lakossal), de a jövő Budapest területén mindenütt nőtt a zsidók száma. Pesten már két zsinagóga is működött.

A fejlődés 1840 és 1869 között vált rohamossá. 1869-ben az országban élő zsidók száma már több mint egy félmillió (542 279), a későbbi Budapest területén 44 890. A legtöbb zsidó a nagyvárossá nőtt és jelentőségében is hangsúlyossá vált Pesten lakott. És, ahogy nőtt a pesti zsidók száma, úgy nőtt a Pesti Hitközség jelentősége is.

A múlt század végén, 1880-ban

több mint 70 ezer volt a Budapestben élő zsidók száma (70 227), századunk elején, 1920-ban pedig több mint 200 ezer (215 512).

Hogy ez a rohamos fejlődés az 1940-es évekre minek következtében állt meg, majd csökkent le tragikusan, valamennyiünk előtt ismeretes. 1941-ben, a német megszállást megelőző utolsó népszámlálás idején az ország zsidó lakosainak száma az ország lakosságához viszonyítva 4,9 százalék volt, 1946-ban 1,6 százalék.

Részben annak következtében, hogy a fővárosi zsidóság háborús veszteség kisebb volt, mint a vidéké, részben pedig azért, mert a deportálásból visszatért kisvárosi és falusi zsidók szívesen költöztek Budapestre, 1946-ra az ország egész zsidó lakosságának 73,6 százaléka Budapesten lakott. Lehet, hogy ez az arányszám azóta még jobban a fővárosi zsidó lakosság javára tolódott el.

Lehet — írtuk —, mert jelenlegi pontos statisztikai adatunk nincs. Mekkora a Budapesti Hitközség lélekszáma — hány zsidó él ma Magyarországon —, halljuk a kérdést nap, mint nap a hozzánk látogató külföldi turistáktól. És mi a helyzetnek megfelelően válaszoljuk, hogy csak becsült adatunk van, pontosan nem tudjuk, mert sehol sem jegyzik fel a mai Magyarországon, hogy kinek milyen a vallása, senkinek sem fontos, vagy érdekés, hogy ki a zsidó. Egyforma ember mindenki.

Hosszú és izgalmas út volt a pesti, majd fővárosi zsidók életében ez a kétszáz esztendő. Pesten a nulláról indultunk, számban, jelentőségben nőttünk, gyarapodtunk — fogytunk — és ismét jelentős gyülekezetté váltunk.

Az óbudai, budai és pesti zsidóság történetét 1867-ig Keszthely tudós főrabbi, Büchler Sándor írta meg. E hitközségek további, majd az egyesülés után a Budapesti Hitközség történetének megírásával még adósok vagyunk.

Benoschofsky Ilona